

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie:

Dr. W. F. BAX (Amsterdam),

Dr. H. ENNO VAN GELDER (Voorburg).

Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht),

Dr. J. H. JONGKEES (Bussum).

Dr. A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA (Amsterdam).

XXXVI 1949,

TWEEDE GEDEELTE.

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1949

KORTE BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN

Hellenisme in het Midden Oosten — Eerst recht beseffen wij de kracht van de Helleensche geest, als wij zijn werking in de randgebieden der Hellenistische wereld zien. Zulk een randgebied was het verre Bactrië, het Noordelijk deel van Afghanistan, dat zich in het midden der 3de eeuw v. Chr. los begon te maken van het rijk der Seleuciden, de opvolgers van Alexander den Grooten in het Nabije Oosten. Een schoonzoon van koning Antiochos II, die stadhouder was van dit gebied, doet de eerste poging; zijn schoonzoon Euthydemos maakt Bactrië tot een zelfstandig en hecht koninkrijk. De ligging van dit rijk bestemde het voor om tot schild te dienen van de beschaafde wereld tegen de barbaren, die uit de noordelijke steppen begonnen op te dringen; deze nomadenstammen vat men gemeenlijk onder de benaming Skythen samen. Dit streven naar zelfstandigheid was geenszins een poging zich los te maken van de Hellenistische wereld. Euthydemos is welbewust de stichter van een Hellenistische dynastie, die de taak van Alexander den Grooten voort wil zetten, de bringer van Hellenistische cultuur. Daarvan getuigen duidelijk de munten van hem en zijn opvolgers; hun beeldenaars behooren tot de meest typische, de fraaiste portretten, die de Hellenistische kunst ons heeft gegeven (plaat 10).

Euthydemos begint al spoedig zijn macht verder naar het Oosten, naar India uit te breiden. Na zijn dood in 189 v. Chr. zet de oudste van zijn vier zoons, de begaafde Demetrios, deze poging voort. Hij trekt de Indus over en komt tot Sind; zijn legeraanvoerder Menandros trekt nog verder naar het Zuidoosten. Een zoon van Demetrios, als onderkoning in veroverd gebied achtergelaten, geeft voor het eerst geldstukken uit, waarop Grieksche zoowel als Indische omschriften staan. Zij zijn een welsprekend getuigenis van de politiek dezer dynastie, die er, en met veel succes, zoo ernstig naar streefde Alexander's ideaal van de éénwording van West en Oost

in vervulling te doen gaan; zij wil geen Grieksche overheersching, maar nauwe samenwerking, ja versmelting van de Grieksche en inheemsche, Iraansche bevolkingsgroepen, zij het ook onder Grieksche leiding.

Tijdens deze Indische veldtocht was er in Bactrië zelf een omwenteling gekomen en was de macht in handen genomen door Eukratides, waarschijnlijk een bloedverwant en legeraanvoerder van den Seleucidenkoning Antiochos IV, die zoo zijn rijk trachtte te herstellen (167 v. Chr.). Na de dood van den koning in 163 v. Chr. maakt Eukratides, die Demetrios definitief ten val had gebracht, zich onafhankelijk en wordt Bactrië weer een zelfstandige staat. Ook hij trekt India binnen, maar moet zich op zijn beurt terug trekken, als hij door een Parthische inval wordt bedreigd; hij sterft in 159 v. Chr. na een nederlaag. Toch schijnt Bactrië zich weer min of meer te herstellen, hoewel ook de Skythen zich steeds meer roeren. Eukratides' zoon Heliokles trekt ten minste weer India binnen tusschen 150 en 145, maar de Parthische dreiging roept ook hem terug. Hij wordt verslagen en ditmaal, in 141 v. Chr., wordt Bactrië ingelijfd in het groote Parthische rijk. Eenige jaren later, in 129 v. Chr. wordt het door uit N.W. China opgestuwde Skythen onder de voet geloopt. Hoewel zoo van hun basis afgesneden, weten hier en daar in India Grieksche heerschers zich nog te handhaven; het einde der heerschappij van den laatsten Griekschen koning Hermaios valt ongeveer in het jaar 50 v. Chr.

Zelfs dit beteekent niet het onherroepelijk einde der Hellenistische cultuur in India; Parthia neemt de rol van het door haar overwonnen Bactrië over. Dit meer Westwaarts gelegen rijk had zich in denzelfden tijd als Bactrië onafhankelijk gemaakt en had eveneens met succes gestreefd naar éénwording van Grieksch en inheemsch, Iraansch element, ditmaal echter onder Iraansche leiding. Na een eerste bloei in het midden der 2de eeuw onder Mithridates I, den tegenstander van Eukratides, een inzinking onder zijn opvolger, die zelfs de Skythen te hulp heeft geroepen tegen de Seleuciden, komt dit rijk tot groote macht onder Mithridates II (124—88), wiens krachtig optreden tegenover de Skythen deze noodzaakt nieuw gebied te zoeken; zij trekken India binnen.

Tezelfder tijd of even later, in het eerste kwart der 1ste eeuw v. Chr. trekken ook uit het Westen Parthische aanvoerders binnen hetzij met Parthische hetzij met Skythische legerscharen. Zij zetten welbewust de Hellenistische traditie voort, handhaven Grieksche bestuursvormen, Grieksche opvattingen. Zij blijven munten slaan in Hellenistische trant, door Grieksche munters in hun oude werkplaats geslagen en met hun Grieksche monogram gesigneerd¹⁾.

Een sprekend voorbeeld is de zilveren munt van Azes, onlangs door het Koninklijk Penningkabinet aangekocht (plaat 10). Op de voorzijde leest men rondom het ruitportret des konings in Grieksche letters de naam Azes met de Hellenistische titulatuur: de groote koning der koningen; op de keerzijde staat rondom de Hellenistische Zeus-figuur een Indisch omschrift. Dezelfde titel wordt gevoerd door Mithridates II; de typisch vierkante omikron is sinds koning Orodes (57—37 v. Chr.) eenigen tijd in zwang; ook overigens zijn overeenkomsten met Parthische munten te constateeren. Maar in de tweetaligheid en de keuze der beide talen zet deze Parth toch nauwgezet de door de Bactrische koning geschapen traditie voort!

Met den laatsten Parthischen heerscher verdwijnt in India, omstreeks 50 na Chr., ook de Hellenistische cultuur. Echter niet spoorloos. Haar aandeel in het ontstaan der Boeddhistische kunst wordt algemeen erkend; vorm en type der munten blijven voor altijd door de Grieksche voorbeelden bepaald.

A. N. Z.—J. J.

* * *

Merkwaardige Romeinsche Munten — Onder de nieuwe aanwinsten van het Koninklijk Penningkabinet bevinden zich drie merkwaardige Romeinsche munten.

¹⁾ Zie over dit onderwerp: R. Fruin: De geschiedenis der koningen van Bactrië en Indië, uit hunne munten opgehelderd in *Jaarboek* 1933, blz. 1—24; W. W. Tarn, *The Greeks in Bactria and India* (Cambridge 1938); M. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Hellenistic World* I, blz. 524 v. (Oxford 1941); Dr. J. E. van Lohuizen—de Leeuw, *The „Scythian” Period. An approach to the history, art, epigraphy and palaeography of North India from the 1st century B.C. to the 3rd century A.D.* (Leiden 1949), blz. 29 v., blz. 324 v.

1

Bactrische munt

2

Indo-Darthische munt

3

4

Romeinsche munten

5

Daalder van Bergh

Twee ervan, in de munthandel te Bazel aangekocht, zijn door Dr. H. A. Cahn beschreven in *Numismatic Chronicle*, 1946 (blz. 19, n°. 36, pl. II, 1 en blz. 21, n°. 46, pl. II, 3). Beide zijn denarii met de beeldenaar van Domitianus. De eerste, onder de regeering van Titus in 80 n. Chr. geslagen, vertoont aan de keerzijde een door twee steenbokken gedragen globe en daarop rustend schild met de letters CS, zooals op de denarii van Divus Vespasianus is te zien; Cahn houdt deze hybride munt voor een Gallische imitatie. Veel fraaier is de tweede, in 84 n. Chr. geslagen, die aan de voorzijde het omschrift IMP CAES DOMITIANUS AUG GERMANIC draagt en aan de keerzijde een strijdende Minerva vertoont; ook deze is een variatie van het bekende type.

De derde munt, op de Augustus-veiling van van Stockum aangekocht, is van Julia Domna, gemalin van Septimius Severus en moeder van Caracalla, wier munten uit de jaren 211—7 dateren. Het is een typisch voorbeeld van een zgn. „denier défourré”, een verzilverde denarius, waarvan de zilverlaag is afgesleten en dus het brons te zien komt. De voorzijde vertoont de buste van Julia Domna met haar in stijve golven gelegd kapsel en het omschrift IULIA PIA FELIX AUG. Merkwaardigerwijze is de stempel versprongen, zoodat bovenstuk van kop en omschrift dubbel en dus onduidelijk zijn. Aan de keerzijde ziet men een tronende Venus met uitgestrekte rechterhand en een lange scepter in de linker; het omschrift luidt VENUS GENETRIX. De vorm van de zetel en de schuine stand van de scepter wijken van het bekende type af; boven de rechter schouder is het uiteinde van de rugleuning tot een zelfstandig ornament verworden. Het is zeer wel mogelijk, dat ook hier van een Gallische imitatie sprake is.

A. N. Z.—J. J.

* * *

Een goudstuk van Licinius — Een zeer verheugende aanwinst van het Koninklijk Penningkabinet in 1948, uit aesthetisch zoowel als numismatisch oogpunt, is wel een prachtige aureus van Licinius pater (308—324; pl. 10). De geheele voorzijde wordt gevuld door het portret des keizers, een forsche, strakke kop met bezielde blik, in zijn sobere monumentaliteit toch bijzonder sugges-

tief; het is een uitstekend voorbeeld van de merkwaardige stijl, die omstreeks 300 in de Romeinsche portretkunst was ontstaan. Niet minder fraai is de keerzijde, waarop de keizer ten voeten uit in vol ornaat met globe en scepter is afgebeeld, een indrukwekkende figuur met waardigheid zoowel als zwier in houding en gebaar.

Op de voorzijde staat LICINIUS P F AUG. Op de keerzijde luidt het omschrift CONSUL PP PROCONSUL en staan in de afsnede tusschen maansikkel en ster de letters SMASZ. De eerste drie, afkorting van Sacra Moneta Antiochiae, wijzen erop, dat de munt te Antiochië is geslagen. De vierde is het waardeteeken 60, dat duidt op een gewicht van $\frac{1}{60}$ van een Romeinsch pond (van 327 gram). Dit teeken was in Antiochië tot 314 in gebruik, hoewel er tot de val van Licinius in 324 aurei werden aangemunt; toen pas werden deze door de lichtere Constantijnsche solidi vervangen.

Licinius, in 308 tot augustus uitgeroepen, strekte na de dood van Galerius (in 311), als wiens erfgenaam hij zich beschouwde, de hand naar het Oosten uit, maar wist pas in 313 zijn tegenstander aldaar, Maximinus Daza, te verslaan. Dadelijk laat hij te Antiochië een reeks van goudstukken slaan, waartoe het onze ook behoort. Naar het jaar 313 wijzen ook de letters in het veld QN, te duiden als Quinquennalia Iovis Invicti en dus toespeling op 's keizers 5-jarig jubileum onder de bescherming van Juppiter, die hij hierbij tot zijn schutspatroon proclameerde. Na het jaar 313 trouwens schijnt Antiochië nooit meer met de enkele A, maar steeds met ANT te hebben gesigneerd, daar ook in Arles een munt geopend was. Zoo is onze aureus nauwkeurig en wel in 313 te dateeren ¹⁾.

Een nauw met het onze verwant exemplaar bevond zich indertijd in de beroemde verzameling Trau; het is echter niet identiek, zooals het duidelijkst is te zien in de geheel verschillende draperie van de staande figuur ²⁾.

In de verzameling van het Penningkabinet bevinden zich ook een aantal bronzen munten, door Licinius te Antiochië geslagen.

Uit den tijd tusschen de dood van Galerius en de overwinning

¹⁾ Zie O. Voetter in *Num. Zeitschr. Wien* XXXIII (1901), blz. 147; J. Maurice, *Numismatique Constantinienne* III, blz. 184—5.

²⁾ *Catalogus verz. Trau*, pl. 43, no. 3784 (in de tekst abusievelijk onder no. 3785 beschreven).

op Maximinus Daza is één stuk aanwezig; in het omschrift aan de voorzijde wordt 's keizers naam nog LICINNIUS gespeld; aan de keerzijde ziet men den Genius Augusti staan met de kop van den zonnegod in de rechter en een hoorn des overvloeds in de linkerhand. In de afsnede staan de letters ANT; in het veld het atelier-merk B. Het behoort tot de derde serie van deze emissie en heeft het juist gereduceerde gewicht van 3,5 gram ³⁾).

Van de periode tusschen Licinius' overwinning en zijn conflict met Constantijn in 314 is geen bronzen munt aanwezig; hiertoe behoort echter de nieuwe aureus.

Van de munten der volgende periode, na de verzoening met Constantijn tusschen 1 Januari 315 en 1 Maart 317 geslagen, zijn twee stuks aanwezig en wel van de eerste en de tweede serie, beide met het werkplaats-merk E. Zij vertoonen beide op de keerzijde een staanden Jupiter, immers Licinius' schutspatroon, met een Victoria op de rechterhand en een adelaar naast zich; de omschriften luiden resp. IOVI CONSERVATORI AUGG NN en IOVI CONSERVATORI AUGG; in de afsnede leest men ANT ⁴⁾).

Van de derde emissie tusschen 1 Maart 317 en de jaren 318—9 zijn 7 bronzen in de verzameling; het was dan ook een tijd van groote bedrijvigheid in Antiochië en er waren niet minder dan 15 werkplaatsen ingang. De voorzijde geeft de buste des keizers naar links met het omschrift IMP LICINIUS AUG. Aan de keerzijde staat weer Juppiter met een Victoria in de rechterhand, maar nu een knielende gevangene naast zich. Het omschrift luidt wederom IOVI CONSERVATORI AUGG; in de afsnede staan thans de letters SMANT, in het veld de werkplaats-merken A, B, E(2), H, S(2). Het gewicht van deze kleine bronzen ligt tusschen 2,5 en 3,8 gram ⁵⁾).

Van de vierde en laatste emissie tusschen 318—9 en 324, het jaar van Licinius' val, zijn er slechts drie munten. De bedrijvigheid is dan ook aanmerkelijk geslonken; zeven werkplaatsen zijn gesloten. Aan de voorzijde ziet men de gepantserde buste van den keizer, die thans met een stralenkroon getooid is, en het omschrift

³⁾ Maurice, a.h.w. III, blz. 174, VI.

⁴⁾ Maurice, a.h.w. III, blz. 185 v.

⁵⁾ Maurice, a.h.w. III, blz. 192 v.

IMP C VAL LICIN LICINIUS P F AUG. Aan de keerzijde staat Juppiter met een Victoria in de hand, thans tusschen adelaar en gevangene. In het veld staat op alle hetzelfde waardeteeken; de werkplaatsmerken (E, S en Z) staan nu in de afsnede achter de letters SMANT⁶⁾.

Zoo geeft de verzameling een behoorlijk overzicht van de te Antiochië geslagen munten van keizer Licinius.

A. N. Z.—J. J.

* * *

Daalder van de graaf van den Bergh — Op de auctie J. Schulman, 30/31 Maart 1949, werd door het Koninklijk Penningkabinet aangekocht een zeldzame zilveren daalder van Willem IV, graaf van den Bergh (Cat. n°. 798).

Vz. jeugdig borstbeeld van de graaf naar links; omschrift: (granaatappel) GVIL * CO * D * MON * Z * DNS * D * BIL * HE * BOX * HO * Z * W.

Kz. hartvormig wapenschild van Bergh met helm en vlucht; omschrift: DNS * PROTECTOR * VITE * MEE * A * Q^o * TREPIDAB^o. (zie plaat 10).

De beeldenaar is geheel gelijk aan die van een reeds bekende daalder met hetzelfde baardloze borstbeeld (van der Chijs, pl. XVIII, 7—8), behoudens een opvallende afwijking: het normaal gevormde wapenschild is ditmaal vervangen door een sierlijk gebogen schild. Hoewel deze variant tot nog toe niet in natura voorgekomen was, is het bestaan er van reeds lang bekend door een afbeelding in *Donghevalueerde gouden ende silveren munte ...* (Antwerpen 1575), fo O 2, welke door van der Chijs was overgenomen (pl. XVIII, 9). De hoop de talrijke uit beeldenaars bekende, doch nog niet voorgekomen stukken nog eens terug te vinden, krijgt door deze vondst weer nieuw voedsel.

Het stuk kan met vrij grote waarschijnlijkheid gedateerd worden. Aangenomen mag worden, dat het in dezelfde jaren geslagen is, waarin de reeds bekende, vrijwel aan dit stuk gelijke daalders met normaal wapenschild uitgegeven werden. Deze laatste zijn in omloop gebracht in 1557: zij worden het eerst vermeld in een Ordonnantie van Philips II van 7 December 1557 en het eerst

⁶⁾ Maurice, a.h.w. III, blz. 194 v.

afgebeeld in *D'Ongevaluweerde gouden ende zilveren munten ...* (Amsterdam 1559), fo J 1, doch nog niet in de voorafgaande uitgave van hetzelfde boekje van 1557, fo H 4. De vervaardiging kan slechts enkele jaren hebben geduurd, aangezien voor 1568 — in welk jaar de munthuizen van de graaf van den Bergh gesloten werden wegens diens uitwijken naar de vreemde — nog driemaal een nieuwe reeks daalders werd uitgegeven, waarvan een met een duidelijk ouder borstbeeld (van der Chijs, pl. XIX, 15), en een met een keerzijde ontleend aan de Nijmeegse daalders van 1563 (van der Chijs, pl. XIX, 17 e.v.). De serie met jeugdig portret — en de onderhavige variant hiervan — moet dus geplaatst worden tussen 1557 en uiterlijk 1563.

H. E. v. G.

* * *

Muntvondst te Alphen aan de Rijn — In Juni 1949 werden bij het openbreken van de vloer van een oude boerderij onder Alphen aan de Rijn twee potjes gevonden, waarin 200 zilveren munten. Bij onderzoek bleken het alle ducats van de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden uit de 17e eeuw te zijn. Het jongste stuk is van 1684.

Het aantal van juist 200 van muntstukken van dezelfde soort is zeer waarschijnlijk geen toeval: het was gebruik grote partijen geld in zakjes van 200 stuks te bewaren¹⁾. Voor de geschiedenis van de geldomloop is van belang te constateren, dat deze na 1684 verborgen schat nog in overwegend aantal ducats van de Zuidelijke Nederlanden en van Luik bevat, terwijl toch reeds sedert 1659 in de Noordelijke provincies ducats of zilveren ridders geslagen werden, met de uitgesproken bedoeling de Zuid-Nederlandse stukken uit de omloop te verdrijven. Onlangs heb ik uitvoerig aangetoond, dat reeds omstreeks 1670 deze opzet als mislukt beschouwd werd en dat na 1680 de vervaardiging van zilveren ridders vrijwel gestaakt is²⁾. Hier wordt thans een duidelijke bevestiging gegeven dat ook na die tijd de omloop van de vreemde ducats nog van groot belang was. Eerst na de invoering van de Staten-munten in 1694 kan teruglopen van deze circulatie verwacht worden.

¹⁾ *Bronnen tot de geschiedenis van de Wisselbanken* (R.G.P. 60), blz. 883-5.

²⁾ *Munthervorming tijdens de Republiek 1659-1694*, blz. 42 v. en 93.

SPAANSE NEDERLANDEN

Philips IV

Brabant (Antwerpen) 1632, 1634 (5), 1636 (2), 1637, 1639 (3), 1640 (5), 1647 (2), 1648 (3), 1649 (8), 1650 (5), 1651, 1654 (3), 1656 (3), 1658 (2), 1659 (4), 1660 (2), 1661 (2), 1662 (3), 1664 (2), 1665, 16..	61
Brabant (Brussel) 1634 (4), 1636 (2), 1637 (2), 163., 1640, 1649, 1651 (2), 1652, 1655 (2), 1656, 1659, 1660, 1662 (8), 1665	28
Vlaanderen 1632, 1634, 1654 (2), 1656, 1659, 1665 (2)	8

Karel II

Brabant (Antwerpen) 1665, 1666, 1667, 1668 (2), 1670 (3), 1673 (3), 1679, 1684	13
Brabant (Brussel) 1666, 1668 (2), 1670 (2), 1673	6
Vlaanderen (Brugge) 1670 (4), 1673	5
	121

BISDOM LUIK

Maximiliaan Hendrik 1666, 1667, 1674, 1681	4
	4

REPUBLIEK DER VERENIGDE NEDERLANDEN

Holland (Dordrecht) 1660, 1661 (Amsterdam) 1672, 1673 (2)	5
West-Friesland 1659 (2), 1660, 1662 (3), 1663, 1666 (3), 1668, 1669, 1672 (6), 1673 (2), 1679, 16..	22
Zeeland 1660 (2), 1661, 1662	4
Utrecht 1659 (2), 1666, 1667, 1668, 1670, 1671, 1680	8
Gelderland 1659, 1660, 1662, 1663, 1670 (2), 1674, 1679	8
Overijssel 1660, 1664, 1666, 1676 (3)	6
Deventer 1662, 1664, 1666 (2)	4
Kampen 1661 (3), 1665, 1666 (2), 1667, 1668, 1670 (2), 1676	11

Zwolle 1659 (2), 1668 (2)	4
Friesland 1659, 1660	2

74

Niet onderzocht	1
-----------------	---

H. E. v. G.

* * *

Muntvondst bij Beyrouth — Door de vriendelijkheid van de heer H. Seyrig, directeur de l'École française à Beyrouth, zijn wij in het bezit gekomen van een nauwkeurige beschrijving van een vondst van 144 munten, overwegend Nederlandse leeuwendaalders, in het begin van 1949 in de omgeving van Beyrouth aan de dag gekomen. Een kort overzicht van de gevonden stukken moge hier volgen.

Nederlandse leeuwendaalders

Holland: Verk. 48,3 — 1576 (6), 1585, 1589 (5), 1597, 1601, jaar onleesbaar (2)	16
Verk. 48,4 (halve leeuwendaalder) 15..	1
Verk. 49,1 — 1608, 1616, 1622, 1649, 1662, jaar onleesbaar	6
West-Friesland: Verk. 66,1 — 1600, 1604 (2)	3
Verk. 66,4 — 1612, 1616, 1622, 1631, 1632 (2), 1633, 1634 (2), 1638, 1641, 1642, 1643, 1650, 1651, 1652, 1674 (2), 1678, jaar onleesbaar (6)	25
Zeeland: Verk. 88,1 — 1616, 1633, jaar onleesbaar (3)	5
Gelderland: Verk. 11,1 — 1617, 1619, 1632, 1635, 1636, 1639, 1640 (4), 1641 (2), 1643, 1644, 1646, 1647 (2), 1648 (2), 1652 (2), jaar onleesbaar	22
Verk. 11,3 (halve leeuwendaalder) 1641	1
Overijssel: Verk. 139,3 — 1612, 1615, 1616 (4), 1617, 1629, 1633, 1639, 1640 (3), 1641 (4), 1644, 1647, 1663, jaar onleesbaar (6), 1677, 1681	28
Deventer: Verk. 150,3 — 1664 (2), 1666	3
Kampen: Verk. 163,1 — 1644, 1646 (2), 1648 (3), 1649 (2), 164., 1662, 1667, jaar onleesbaar (3)	14

175

Zwolle: Verk. 176, 2 en 4 — 1633, 1637, 1641, 1647, 1655, jaar onleesbaar	6
Verk. 227,3 — 1666	1
Friesland: Verk. 124,1 — 1605, jaar onleesbaar	2
Verk. 124,2 — zonder jaartal (3)	3
Verk. 124,4 — 1607, jaar onleesbaar (2)	3
Provincie onleesbaar — 1616, 1649, 1669	3
	<hr/>
	142

Lotharingse testons

Karel III (1545—1608): de Saulcy XIX,7 of XXI,4	1
Karel IV (1626—1634): de Saulcy XXVI, 3 of 4 — 1627	1
	<hr/>
	2

Het is genoegzaam bekend, zowel uit Nederlandse als uit Levantijnse bronnen, dat de Nederlandse leeuwendaalders gedurende de 17e eeuw — en in mindere mate later — een zeer belangrijke rol hebben gespeeld als betaalmiddel in Turkse havens in het Oostelijk bekken van de Middellandse Zee¹⁾. In de tweede helft van de 17e eeuw werden in ons land de leeuwendaalders zelfs haast uitsluitend ten behoeve van de handel op de Levant vervaardigd en kwamen zij in de binnenlandse omloop niet meer voor²⁾. Deze vondst, welke van na 1681 moet dateren, is een welkome archaeologische aanvulling van de gegevens, aangezien zij een overzicht geeft van de soorten van leeuwendaalders, die in deze jaren in Syrië in omloop waren.

H. E. v. G.

* * *

De gouden munten (Mas) van Noord-Sumatra (Addenda) —
Na ongeveer twintig jaar kunnen wij enkele deels geheel onbekende, deels van bekende typen afwijkende gouden muntjes

¹⁾ Zie: F. W. Hasluck, *Levantine Coinage* (*Numismatic Chronicle* 1921), blz. 49—52.

²⁾ H. Enno van Gelder, *Munthervorming tijdens de Republiek 1659—1694*, blz. 95 en 102.

van Noord-Sumatra toevoegen aan die vermeld in de belangrijke bijdrage van wijlen den heer J. Hulshoff Pol in dit *Jaarboek XVI* (1929), blz. 1—32. Van de hieronder beschreven stukken zijn de nummers 31 tot en met 34 in het bezit van de Firma Jacques Schulman.

Pasè

III. MOE'IZ AD-DIN AHMED

31

السلطان العادل

معز الدين احمد ملك الظاهر

As-soeltan al-adil Moe'iz ad-din Ahmed Malik az-Zahir

Uit het opschrift blijkt, dat de *lakab* van Soeltan AHMED van Pasè was: MOE'IZ AD-DIN.

c. SOELTAN ÇALAH AD-DIN

32

السلطان العادل

صلاح الدين

As-soeltan al-adil

Çalah ad-din

Is een variant van nummer 7 in de spelling van het woord Çalah.

Atjeh

II. SOELTAN MOETHAFFAR SJAH

33

السلطان العادل

مظفر ملك الظاهر

As-soeltan al-adil

Moethaffar Malik az-Zahir

Reeds wijlen de heer Vogel te Lausanne had eenige zijner Mas aan Soeltan MOETHAFFAR toegeschreven en deze werden als zoodanig gecatalogiseerd in den veilingcatalogus van zijn collectie (J. Schulman, 23 Mei 1928, n°. 467). Zij werden echter terecht door Hulshoff Pol als Soeltan Moemin gelezen (nummer 5). Het hier beschreven exemplaar is duidelijk van Moethaffar en nog niet gepubliceerd.

V. SOELTAN ÇALAH AD-DIN

Bij Hulshoff Pol, nummer 8, staat een drukfout *صالح* i. p. v. *صالة*

Men leze in verband met de verschillende spellingen van deze woorden Millies, blz. 73.

SOELTAN ALA'AD-DIN MOENAWAR SJAH

34

السلطان العادل

سلطان علاء الدين منور شاه بن علي

As-soeltan al-adil

Soeltan Ala'ad-din Moenawar Sjah bin Ali

Deze Soeltan is onbekend, evenals zijn munt. Hij is waarschijnlijk de vader van de onder III en XII genoemde Soeltans.

XIII. SOELTAN ALA'AD-DIN RI'AJAT SJAH

35

Als voren, doch daaronder:

بن علی

علاء الدین ابن فرمان شاه

As-soeltan al-adil bin Ali Ala'ad-din ibn Firman Sjah

Nummer 35 is gelijk aan nummer 13, doch onder As-soeltan al-adil staat nog bin Ali. Dit ex. kwam voor in de collectie Moquette (Auctie-catalogus J. Schulman, 28 Mei 1929, n°. 69).

XXII. SOELTAN PERKASA ALAM SJARIF LAMTOEI
IBN SJARIF IBRAHIM

36

سر سلطان قرکاس عالم

جوهان بردولت بن علی

Sri Soeltan Perkasa Alam Djohan berdaulat bin Ali

Het woord Sjah van nummer 25 is hier vervangen door bin Ali. Het stuk kwam voor in auctie Vogel, hierboven vermeld, onder n°. 486.

C. SCHOLTEN.

Nieuwe uitgaven

Dr. H. Enno van Gelder. *Munthervorming tijdens de Republiek 1659—1694*. (Amsterdam 1949).

Dit boek, geschreven als proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor in de letteren en wijsbegeerte, zal voor alle Nederlandsche numismaten een verrassing geweest zijn, niet alleen omdat een promotie op een numismatisch onderwerp een zeldzame gebeurtenis is, maar vooral door de wijze, waarop een der moeilijke perioden van het Nederlandsche muntwezen beschreven is.

Ik geloof te mogen zeggen, dat de schrijver er in geslaagd is op zeer duidelijke wijze een beeld te geven van de vele moeilijkheden, die het verkrijgen van een gezond muntstelsel haast onmogelijk maakten en hoe het college van Raden en Generaalmeesteren van de Munt, ondanks de vele tegenstrijdige belangen van het gemeenebest, van de wisselbanken, van de provincies en de muntgerechtigde steden, van de koophandel en van de muntmeesters er tenslotte in slaagde — zij het ook na een strijd van bijna een eeuw en uiteindelijk met behulp van den koning-stadhouder en de Staten-Generaal — datgene te bereiken, wat de Graaf van Leicester met zijn muntordonnantie van 4 Augustus 1586 tevergeefs had trachten te bereiken, en er bovendien in slaagde aan den stedelijken muntslag voor goed een einde te maken. Dat het juist de muntgerechtigde steden waren, die hun muntmeesters, hetzij opzettelijk, hetzij oogluikend, toestonden de muntordonnanties te ontduiken en ook al in verband hiermede zich zoo lang mogelijk bleven verzetten tegen elke contrôle op het werk hunner muntmeesters door het college van Raden en Generaalmeesteren van de Munt is duidelijk aangetoond. Hier was het muntmeesterschap juist door het geknoei inderdaad lucratief en daarmede is tevens verklaard, waarom hier, veel meer dan elders, de muntmeesters, die veelal tevens burgemeester of raadslid waren, er voor zorgden het muntmeesterschap in hun familie te houden en zelfs minderjarige kinderen tot muntmeester benoemd werden.

De inhoud van dit boek is zoo belangrijk, dat het mij moeilijk valt een paar opmerkingen te maken. Op blz. 108 kwam het druk-

foutenduiveltje even te voorschijn doordat de tiende regel van boven ook op de zesde regel van boven terecht kwam. De familie-relatie tusschen de muntmeesters Sluijsken is niet juist vermeld. Paulus Sluijsken, muntmeester van Gelderland, was een zoon uit het eerste huwelijk van Gerrit Sluijsken (†1653) en Anneken Aerts (†1641); hij was 13 Mei 1631 te Harderwijk gedoopt. Willem (gedoopt te Harderwijk 19 Mei 1643) en Peter Sluijsken waren zoons uit het tweede huwelijk van Gerrit Sluijsken en Lucretia Wijntgens (dochter van Johan Wijntjens, muntmeester van Overijssel, Kampen en Gelderland, †1653).

Tenslotte nog een kleine opmerking bij het gestelde in de eerste alinea op blz. 169. Ik acht het zeer goed mogelijk, dat onder het geslagen aantal drieguldenstukken ook halve drieguldens begrepen zijn, gelijk dit zoo dikwijls met rozenobels, rijksdaalders en ducatonen ook het geval is.

Deze paar opmerkingen doen natuurlijk niets af aan de waarde van dit boek, dat nog een schat van gegevens bevat, waarnaar men anders vergeefs zoekt. Een nauwkeurige opgave van de geraadpleegde bronnen, bewijst niet alleen hoeveel moeite de schrijver zich gegeven heeft om een goed gedocumenteerd geheel te verkrijgen, maar is voor den ernstigen numismaat ook van onschatbare waarde en maakt dit boek tot een standaardwerk, dat regelmatig ter hand genomen zal worden.

A. v. d. WIEL

* * *

Nederlandse numismatiek in buitenlandse tijdschriften — De volgende in de laatste jaren verschenen artikelen zijn van bijzonder belang voor de Nederlandse munt- en penningkunde.

V. Tourneur, *Steven van Herwijck et les baillis de l'Ordre de Malte à Utrecht* (*Revue belge de Numismatique et de sigillographie* 93, 1947, blz. 59—66). — De auteur beschrijft uitvoerig twee portretpenningen van balijers van de Orde van Sint-Jan te Utrecht: de reeds bekende van Wouter van Bijler uit 1558 (van Loon, I, blz. 26) en een nog niet gepubliceerde van Hendrik Barck uit 1562.

V. Tourneur, La médaille de Guilielmus Fabius de Steven van Herwijck (*zelfde tijdschrift* 94, 1948, blz. 101—104). — Het Koninklijk Penningkabinet bezit de keerzijde van een penning van van Herwijck waarvan de voorzijde nog onbekend is (*Verlag* 1920, blz. 5). De auteur is zo gelukkig geweest de op dit stuk voorkomende voorstelling terug te vinden op een gravure van Wierix en hierdoor te kunnen vaststellen, dat de penning betrekking heeft op Guilielmus Fabius, professor te Leuven, wiens beeltenis dus waarschijnlijk de onbekende voorzijde vormt.

A. Thompson, Continental Imitations of the Rose noble of Edward IV (*The British Numismatic Journal* XXV, 1947, blz. 183—208). — Reeds lang werd vermoed, dat een bepaalde groep Engelse nobels, welke afwijkingen in beeldenaar en gewicht vertonen, in de Nederlanden vervaardigde nabootsingen zijn; zij zijn dan ook bekend als „Flemish Nobles”. De schrijver heeft de hem bekende exemplaren van deze groep verzameld, benevens de te Gorinchem en Culemborg vervaardigde nabootsingen van Engelse nobels, die door hun omschriften de Nederlandse herkomst verraden. Hierbij blijkt, dat de stempels van beide groepen zeer nauw verwant zijn, zelfs is een stuk, dat op de voorzijde de aanduiding DNI AR(kel) draagt — dus te Gorinchem geslagen is — met dezelfde keerzijde-stempel geslagen als een der nobels zonder aanduiding van herkomst. De schrijver concludeert, dat al deze stukken omstreeks 1585 in de Nederlanden, vermoedelijk in de beide genoemde munthuizen geslagen zijn.

P. Berghaus, Die Perioden des Sterlings in Westfalen, dem Rheinland und in den Niederlanden (*Hamburger Beiträge zur Numismatik* 1, 1947, blz. 34—53). — De auteur geeft een algemeen overzicht van de nabootsingen van Engelse sterlingen, welke in de 13e en 14e eeuw in de Nederlanden en de aangrenzende West-Duitse streken geslagen werden.

A. Steilberg †, Der Denarfund von Köln-Dünnwald (*zelfde tijdschrift* 3, 1949, blz. 20—48) — Beschrijving van een omstreeks 1270 verborgen schat van 1578 deniers en andere kleine munten, waaronder 629 van Holland, 85 van Utrecht en 112 van Gelre. De Hollandse stukken zijn op enkele afwijkingen na alle van het

type van der Chijs I, 1, door hem aan Floris III, door lateren aan Floris IV (1222—1234) toegeschreven. De schrijver concludeert uit het overheersen van dit type in een zo late vondst, dat deze stukken eerst onder Floris V (1256—1296) geslagen zijn. De zeker door Floris V geslagen stukken van het type III, 8 ontbreken. — De vondst bevat overigens talrijke onbekende variëteiten van Nederlandse deniers.

H. E. v. G.